

ФІНАНСОВІ ПОСЕРЕДНИКИ НА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ

Розглянуто стан фінансового посередництва на ринку фінансових послуг України. Проаналізовано основні показники діяльності вітчизняних фінансових посередників та визначено основні проблеми їх подальшого розвитку.

Ключові слова: фінансовий посередник, банк, страхова компанія, недержавний пенсійний фонд, кредитна спілка, ломбард, інститут спільного інвестування, фінансова компанія.

Трансформація грошових заощаджень економічних суб'єктів в умовах ринку здійснюється шляхом прямого фінансування або за допомогою фінансових посередників, які відіграють значну роль на ринку фінансових послуг, забезпечуючи акумуляцію грошових коштів дрібних вкладників та перетворюючи заощадження на інвестиційні ресурси. Фінансові посередники – це сукупність фінансових установ, які акумулюють кошти фізичних та юридичних осіб, зокрема й шляхом випуску цінних паперів, а потім на комерційних засадах надають ці кошти позичальникам [1, с. 104]. Загородній А. Г. визначає поняття «фінансові посередники» як «сукупність фінансових установ (банки, страхові компанії, кредитні спілки, пенсійні фонди тощо), чії функції полягають в акумулюванні коштів громадян та юридичних осіб та в подальшому їх наданні на комерційних засадах в розпорядження позичальників» [2]. Фінансові посередники відіграють визначальну роль на всіх сегментах ринку фінансових послуг. Вони акумулюють значні обсяги вільних фінансових ресурсів та є потужним джерелом для здійснення інвестицій. До числа фінансових посередників належать банки, страхові компанії, недержавні пенсійні фонди, кредитні

спілки та інші фінансові установи. Чим більше різновидів фінансових посередників працює на ринку, тим більш розвиненою вважається фінансова система країни.

Проблемам функціонування фінансових посередників на ринку фінансових послуг України присвячено праці відомих вітчизняних науковців, а саме, Барановського О., Беленького П., Бланка І., Будніка М., Ковальової Н., Кремень В., Кульпінського С., Мартюшевої Л., Мишкіна Ф., Смолянської О., Сабліної Н., Шелудько В., Школьника І. та інших. Але ними розглядаються зазвичай окремі фінансові інститути та тенденції розвитку, при цьому відсутні системні дослідження проблем розвитку фінансового посередництва в Україні. Саме тому актуальним є дослідження загальних тенденцій розвитку фінансових посередників в Україні.

Метою статті є вивчення сучасного стану фінансового посередництва в Україні. Для цього доцільним є розгляд особливостей функціонування, стану і проблем розвитку основних фінансових посередників українського ринку фінансових послуг.

В Україні найбільш поширеними з фінансових посередників є банки.

Таблиця 1. Динаміка активів фінансових посередників, млн. грн. *

Фінансові посередники	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	ІІ кв. 2012 р.
Банки	340179,0	599396,0	926086,0	880302,0	942088,0	1054280,0	1104467,0
Страхові компанії	23994,6	32213,0	41930,5	41970,1	45234,6	48122,7	49234,3
Недержавні пенсійні фонди	142,0	281,0	612,0	857,9	1144,3	1386,9	1520,5
Кредитні спілки	3241,2	5260,6	6064,9	4218,0	3432,2	2386,5	2549,0
Фінансові компанії	19072,4	33880,3	5203,20	6600,5	8402,1	7930,7	9333,7
Інститути спільного інвестування	13930,0	40780,0	63270,0	82540,0	105870,0	113560,0	**
Ломбарди	**	367,7	525,3	618,9	888,2	1203,8	1435,1

*складено за даними НБУ та Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг [3, 4]

**дані відсутні

Частка активів банківських установ у загальній сумі активів усіх фінансових посередників постійно зростає. Активи небанківських фінансових установ досі залишаються незначними порівняно з активами банків (табл. 1). Але, на це вказує світовий досвід, діяльність

небанківських установ на ринку фінансових послуг іноді буває більш ефективною, ніж діяльність банків. Особливими рисами небанківських фінансових установ є вузька спеціалізація, надання переважно небанківських фінансових послуг, відсутність

безпосереднього впливу на пропозицію грошей, постачання довгострокових ресурсів на ринок.

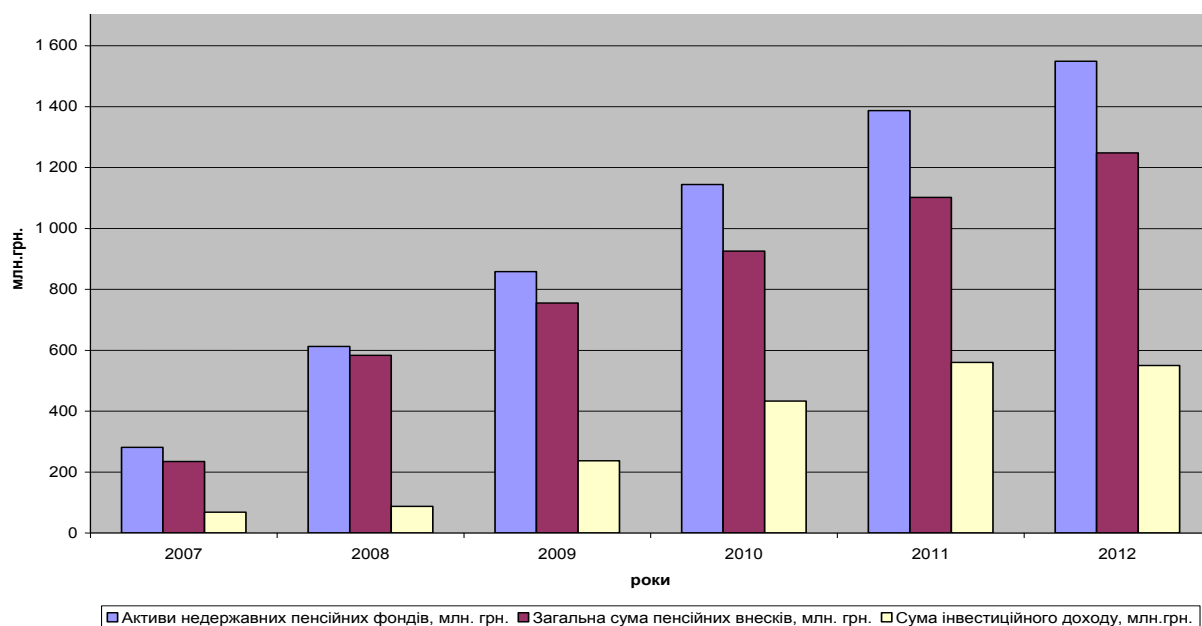
Серед небанківських посередників на ринку фінансових послуг провідна роль належить страховим компаніям. Ринок страхових послуг є найбільш капіталізованим. Загальна кількість страхових компаній станом на 01.10.2012 р. становила 448. Зниження обсягів страхових послуг та, як наслідок, зменшення надходження страхових премій (на 22,7% за останні 3 роки), відбулося за рахунок складних економічних умов, що склалися в країні, та не дозволили страховому ринку реалізувати свій потенціал повною мірою. Також, на відміну від страхових ринків розвинених країн, на яких поширені послуги страхування життя, пенсійних ануїтетів та інших видів особистого накопичувального страхування, в Україні ці послуги розвиваються дуже повільно. Це пов'язане з низьким рівнем доходів населення, недовірою до страхових компаній, і, відповідно, низьким попитом на страхові послуги. Страхова діяльність зосереджена переважно на майновому страхуванні юридичних осіб. Крім того, проблемами розвитку страховиків в Україні є:

- недосконалість захисту прав споживачів страхових послуг;
- недостатність надійних фінансових інструментів для інвестування страховиками;
- недосконале законодавство щодо обов'язкових

видів страхування, в т. ч. значна кількість економічно недоцільних видів обов'язкового страхування [5, с. 134];

- непрофесійність страхового ринку, відсутність професійних агентств із визначення рейтингів страхових компаній та інших структур страхового ринку, недостатня інформованість громадян про стан і діяльність страхових компаній;
- низький рівень капіталізації страховиків, що не дає можливості забезпечити відповідальність за великі застраховані ризики;
- невідповідність вітчизняного страхового законодавства вимогам міжнародного законодавства.

Недержавні пенсійні фонди є важливим доповненням до системи загальнообов'язкового державного пенсійного забезпечення в Україні. Система недержавного пенсійного забезпечення є недостатньо розвинутою в Україні, але постійно реформується та розвивається. Так у період з 2005 року по 2012 рік кількість недержавних пенсійних фондів зростає з 54 до 96. Відсутність різкого збільшення кількості недержавних пенсійних фондів пояснюється насамперед кризовим станом національної економіки. Але наявні фонди є стійкими й стабільними (рис. 1).

Рис. 1. Динаміка основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів України (наростаючим підсумком з початку діяльності)

Недержавні пенсійні фонди акумулюють значні обсяги довгострокових ресурсів та, відповідно, виступають постачальниками довгострокових кредитів і інвестицій на фінансовому ринку України. Об'єктами інвестування вітчизняних недержавних пенсійних фондів є депозити в банках, облігації вітчизняних підприємств, державні цінні папери, акції українських емітентів, банківські метали та інші.

Зниження ризикованості інвестиційних вкладів фондів забезпечено низкою обмежень на законодавчому рівні щодо вкладання капіталу у різні активи. Основними перешкодами на шляху розвитку

недержавних пенсійних фондів в Україні є:

1) недостатня розвиненість національного фондового ринку, що обмежує потенційні інвестиційні можливості пенсійних фондів та знижує можливі прибутки. Відсутня диверсифікованість вкладень фондів. Основним напрямком розміщення ресурсів недержавних пенсійних фондів є банківські депозити, акції і облігації вітчизняних підприємств.

2) недосконалість законодавства у сфері інвестування пенсійними фондами. При недостатньо розвинутому фондовому ринку Україні існують жорсткі обмеження вкладання фондами своїх активів у різні

фінансові інструменти.

3) недостатня інформованість населення про переваги недержавних пенсійних фондів, недовіра населення до них.

Але, як свідчить статистика [4], обсяг пенсійних внесків, кількість укладених пенсійних контрактів та учасників за ними постійно зростає, що робить перспективним цей вид фінансового посередництва.

Що стосується кредитних спілок, то вони можуть скласти конкуренцію банкам у таких сферах, як кредитування населення на споживчі й соціальні потреби; кредитування фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності; кредитування особистих

селянських домогосподарств; залучення внесків фізичних осіб на депозитні рахунки [6, с. 132].

Але, починаючи з 2008 року, коли кількість кредитних спілок було максимальною – 829, їх кількість почала зменшуватися. Станом на 01.10.2012 р. кількість кредитних спілок склала 614. Основні показники діяльності кредитних спілок України також свідчать про поступове зменшення активів, капіталу та обсягу наданих послуг.

Такі тенденції негативно впливають як на внутрішній стан кредитних спілок, так і розвиток фінансової системи загалом.

Таблиця 2. Основні показники діяльності кредитних спілок України

Показники	01.01.2006 р.	01.01.2007 р.	01.01.2008 р.	01.01.2009 р.	01.01.2010 р.	01.01.2011 р.	01.01.2012 р.
Загальна кількість членів КС (тис.)	1236,0	1791,4	2391,6	2669,4	2190,3	1570,3	1062,4
Загальні активи (млн. грн.)	1938,4	3241,2	5260,6	6064,9	4218,0	3432,2	2386,5
Загальна сума внесків на депозитні рахунки членів КС (млн. грн.)	1137,6	1926,5	3451,2	3951,1	2959,3	1945,0	1185,5
Сума кредитів (млн. грн.)	1438,5	2596,7	4512,3	5572,8	3909,1	3349,5	2237,4
Капітал (млн. грн.)	671,0	1097,9	1551,5	1714,0	765,8	1117,3	942,9

Як визначають Партін Г. О., Степанова В. О. [7, с. 234-235; 8, с. 138], основними причинами кризи діяльності кредитних спілок є:

- здійснення керівництвом кредитних спілок ризикової політики залучення ресурсів спілок у спекулятивні операції переважно з нерухомістю та землею;
- панічні настрої серед вкладників кредитних спілок на початку фінансової кризи спричинили масовий відтік депозитів: за період 2008-2009 рр. кількість вкладників зменшилась на 48,6% - з 245,3 до 119,2 тис. осіб, у той час, як кількість позичальників зменшилась на 21% - з 561,5 до 443 тис. осіб, що спричинило дисбаланс кредитного та депозитного портфелів;
- всеукраїнський статус кредитних спілок: через недоліки законодавства порушується принцип кооперації (неможливість проведення загальних зборів кредитної спілки, обрання голови правління, контролюючих органів та спостережної ради). Це призвело до масових зловживань у керівних органах спілок.

Також слід зауважити, що в умовах зростання безробіття та неплатоспроможності населення зростає частка прострочених боргів за наданими кредитами. Одночасно у кредитних спілок є проблеми з реалізацією застави, що призводить до збитковості їх діяльності.

У сучасних умовах функціонування основними проблемами розвитку кредитних спілок вважаються: недостатність капіталу, ліквідності кредитних спілок, недовіра населення, відсутність дієвої системи регулювання діяльності кредитних спілок, захисту її членів, відсутність дієвої інфраструктури фінансової та технічної підтримки.

На ринку фінансових послуг швидко збільшується кількість фінансових компаній, основними операціями яких є надання фінансових кредитів за власний рахунок, надання порук і гарантій, управління майном,

факторингові операції та операції з обміну валют та переказу грошових коштів. Особливо привабливою для цих установ є діяльність, що пов'язана зі створенням фондів операцій із нерухомістю та фондів фінансування будівництва. Високоприбутковим видом фінансової діяльності є діяльність зі спільного інвестування, яку проводять інвестиційні фонди та компанії з управління їхніми активами [9, с. 62]. Кількість інститутів спільного інвестування протягом 2007-2012 років збільшилася у 2,6 разів і склала 1328 од. Але частка активів невенчурних інвестиційних інститутів у ВВП залишається незначною [10, с. 295] (рис. 2).

Основними перешкодами на шляху розвитку вітчизняних інститутів інвестування є недостатня кількість інвестиційних інструментів та високий ризик інвестування. Крім того, проблемою функціонування вітчизняного ринку спільного інвестування є низький рівень участі населення. Основними напрямками інвестування є купівля акцій вітчизняних підприємств (близько 40% інвестицій), державні облігації, векселі, ощадні й інвестиційні сертифікати.

Значного розвитку на сучасному ринку фінансових послуг набули ломбарди. Кількість ломбардів стрімко зростає. Так, якщо у 2006 році кількість ломбардів становила 335, то у 2012 році – 461. Позитивною є й динаміка основних показників діяльності ломбардів (рис. 3).

Великий попит на послуги цих посередників пояснюється тим, що ломбарди швидко і без проблем надають позики населенню на невеликі терміни. Особливо це актуально в умовах низьких доходів населення і кризи банківського кредитування. У сучасних умовах низької платоспроможності населення ломбарди стають джерелом швидкого поповнення платіжних засобів.

У 2008-2009 роках значно знизилася сума наданих фінансових кредитів, що пояснюється фінансовою кризою та неспроможністю населення отримувати й

погашати кредити. Але це не вплинуло на активи і власний капітал ломбардів. На відміну від банків, ломбарди надають переважно невеликі кредити, середній розмір яких становить 780,2 грн. При цьому ризик неповернення коштів практично зведено до нуля за рахунок ліквідної застави.

Єдиним недоліком функціонування ломбардів є недосконалість законодавчої бази. Діяльність ломбардів регулюється на сьогодні значною кількістю нормативно-правових актів, які через недостатню

правову визначеність окремих норм негативно впливають на розвиток ломбардної діяльності в Україні.

Слід зазначити, що після фінансової кризи тенденція до зростання загальної кількості небанківських установ збереглася. Наслідки фінансової кризи спричинили зменшення лише кредитних спілок, недержавних пенсійних фондів. За кількісними параметрами небанківський сектор розвивається динамічніше, ніж банківський. Річні темпи приросту кількості банків постійно знижуються (рис. 4).

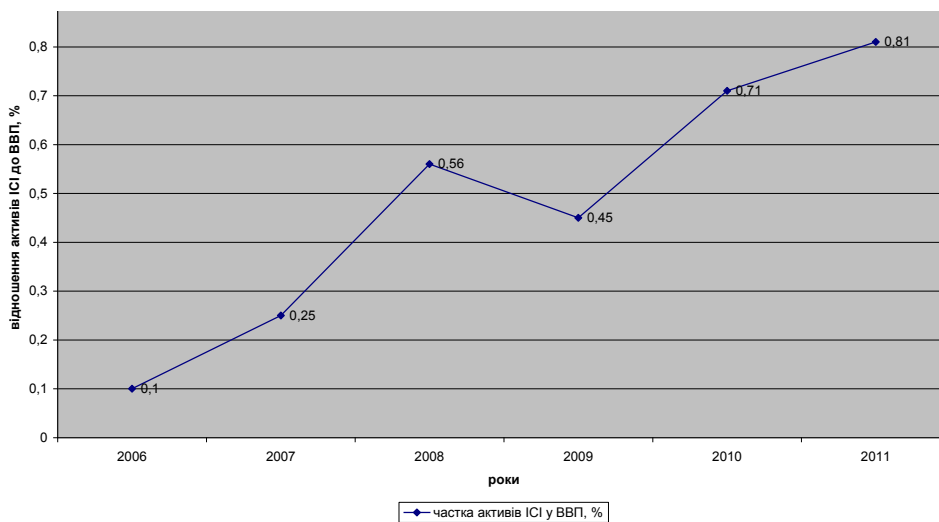

Рис. 2. Частка активів інститутів спільного інвестування у ВВП

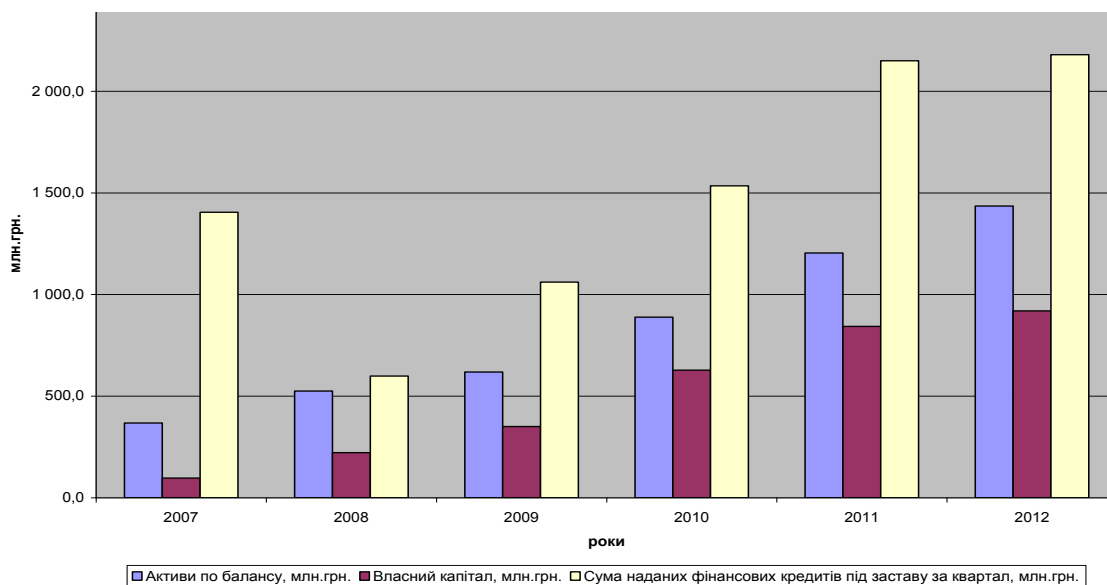

Рис. 3. Основні показники діяльності ломбардів у 2007-2012 роках

Таким чином, проведений аналіз функціонування фінансових посередників ринку фінансових послуг свідчить про їх стрімкий розвиток. Але існує низка проблем, які характерні практично для усіх посередників. До цих проблем слід зарахувати недосконалість законодавчої бази їх функціонування, відсутність сприятливого середовища для розвитку ринку посередницьких послуг, недостатню

інформованість потенційних клієнтів про їх діяльність та переваги, які забезпечує їх діяльність, відсутність підтримки з боку держави та досконалої системи регулювання їхньої діяльності, недовіру й низькі доходи населення. Вирішення цих проблем буде сприяти подальшому, ще більш стрімкому розвитку фінансового посередництва в Україні.

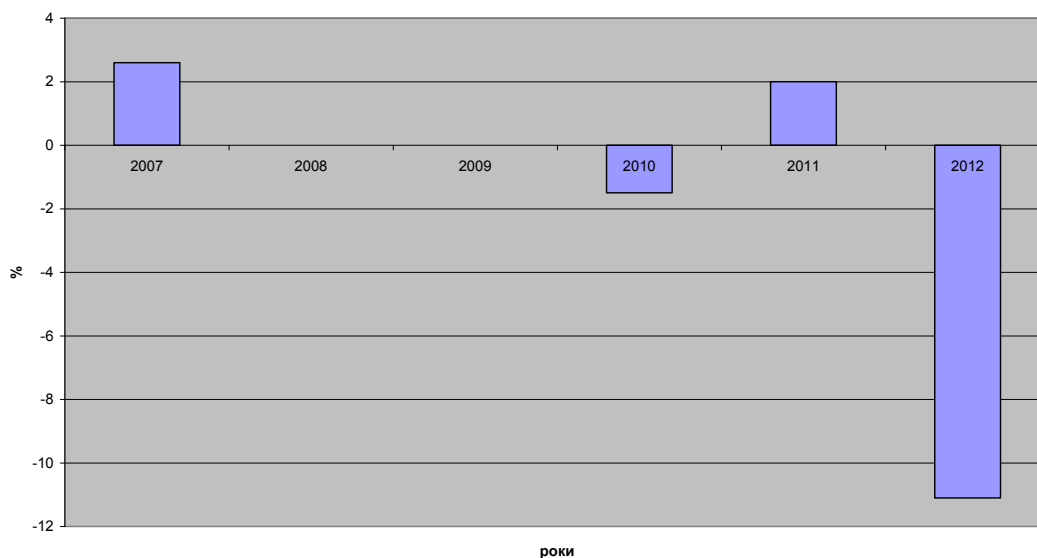

Рис. 4. Річні темпи приросту банків в Україні, %

Список літератури

1. Герасимова С. В. Роль фінансових посередників в організації інвестиційної діяльності акціонерних товариств / С. В. Герасимова // Фінанси України. – 2007. – №4. – С. 103-111.
2. Загородній А. Г. Фінансово-економічний словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк. – К.: Знання, 2007. – 1072 с.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cybor.com.ua/content/view/1497/1/>
3. Офіційний сайт Національного банку України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/>
4. Офіційний сайт Комісії з регулювання ринків фінансових послуг України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dfr.gov.ua/>
5. Лебединська Л. Д. Концептуальні засади управління фінансовими ресурсами страхових компаній / Л. Д. Лебединська, Л. М. Ремньова // Науковий вісник ЧДІЕУ. – 2008. – №1. – С. 127-137.
6. Пластун В. Л. Пріоритети розвитку кредитних спілок у сучасних умовах / В. Л. Пластун // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – №10(112). – С. 131-137.
7. Партін Г. О., Заяць І. М. Проблеми діяльності кредитних спілок в умовах економічної кризи в Україні / Г. О. Партін, І. М. Заяць // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – №20. 8. – С. 232-235.
8. Степанова В. О. Місце і роль кредитних спілок на фінансовому ринку України / В. О. Степанова // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2012. – №2(18). – С. 135-139.
9. Футало Т. В. Вплив діяльності небанківських фінансових установ на розвиток фінансового ринку в Україні / Т. В. Футало // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Л. Українки. – 2010. – №4. – С. 59-66.
10. Перконос П. Ринок спільного інвестування в Україні: потенціал зростання та напрями його реалізації / П. Перконос // Збірник наукових праць ДЕДУТ. Серія «Економіка і управління». – 2012. – Вип. 19. – С. 293-300.

РЕЗЮМЕ

Педерсен Ирина

Финансовые посредники на рынке финансовых услуг Украины

Рассмотрено состояние основных финансовых посредников отечественного рынка финансовых услуг Украины, общие тенденции их развития. Проанализированы основные показатели деятельности финансовых посредников. Уделено внимание особенностям деятельности страховых компаний, негосударственных пенсионных фондов, кредитных союзов, институтов совместного инвестирования, финансовых компаний и ломбардов. Определены основные проблемы их дальнейшего развития

RESUME

Pedersen Iryna

Financial intermediaries on the financial services market of Ukraine

The state of major financial intermediaries of domestic market of financial services in Ukraine and the general trend of its development are considered in the article. The basic indicators of financial intermediaries in Ukraine have been analyzed. The specific features of the activity of insurance companies, non-state pension funds, credit unions, collective investment institutions, financial companies and pawnshops are analyzed. The main problems of their further development have been also determined.

Стаття надійшла до редакції 15.02.2013 р.